

Door onze redacteur
Sjoerd de Jong

Z e liggen er wat verslagen bij, in hun vitrine. Bevroren in beweging, maar ook een beetje alsof ze toch nog stuip trekken naar de macht. Twee vergulde, bronzen vingers en een duim van een monumentaal keizersbeeld uit de vierde eeuw. Van welke keizer is onduidelijk - en dat past bij het chaotische tijdperk dat centraal staat in deze grote expositie in de voormalige keizerstad Trier: de ondergang van het Romeinse Rijk.

In de zalen van het Rheinisches Landesmuseum, een van de belangrijkste archeologische musea van Duitsland, wordt de bezoeker chronologisch langs die ondergang gevoerd, van het herstelde imperium in de derde eeuw naar de triomf van het christendom en de gestage desintegratie van het rijk. Symbolisch genoeg loop je door allengs verduisterde zalen, en aan het slot de trap af. Het helle licht van de keizerlijke macht maakt plaats voor een sombere schemering.

Die opzet lijkt het stokoude cliché te bevestigen van de 'val' van Rome, dat oudhistorici allang niet meer serieus nemen. De neergang, luidt de communis opinio, was geen instorting met ooverdovend geraas en één heldere oorzaak. Eerder een lang, complex transformatieproces en een combinatie van interne factoren (burgeroorlog, belastingdruk, decentralisatie) en externe druk (migratie, strijd aan de grenzen). Zelfs het klimaat krijgt nu een rol. Dat koelde af, met effecten op oogsten en epidemieën.

Gelukkig is die optische gang van licht naar duister niet het hele verhaal. De makers van de expositie zijn zich maar al te goed bewust van de recente geschiedschrijving. Dat blijkt al uit de lijvige catalogus, met bijdragen van historici als Peter Heather en Misha Meier, prominente

Wat zeggen die honderden schitterende, soms schokkende objecten?

stemmen in het debat. Volgens Meier verdween het rijk helemaal niet in het jaar 476 met het geruisloos afzetten van de laatste, juveniele keizer, zomin als de 'volksverhuizingen' ophielden toen de Longobarden eenmaal waren neergestreken in Italië, een eeuw later. Heather vindt het op zijn beurt „koloniaal” om te denken dat louter interne oorzaken Rome's lot bezegelden - alsof de 'barbaren' helemaal geen rol speelden.

Wat zeggen dan de honderden tentoongestelde fraaie, schitterende, soms schokkende objecten?

In elk geval dit: als het licht al 'uitging', dan toch zeker niet in één keer. In overzichtelijke, goed ingeruimde zalen krijgt de bezoeker een genuanceerd beeld van breuklijnen, vernieuwing én continuïteit. Geleidelijke transformatie wordt afgewisseld met abrupte schokken als de plundering van Rome in 410. Het christendom krijgt het volle pond, maar er is ook aandacht voor het doorleven van de Diana-cultus en andere 'heidense' elementen. Beeltenissen van Romeinse burgers in *habitus barbarus*, kledij die ontleend was aan barbaarse burens en migranten, laten zien hoe het dagelijks leven al veranderd was. Culturele toe-eigening is geen moderne eigenaardigheid. Geen spoor ook van stedelijke decadentie of verval; de stad Rome was tot ver in de vierde eeuw een vitale metropool.

Dat de neergang niettemin kwam en ook onmiskenbaar gewelddadig was,

TENTOONSTELLING

De val van een vitale metropool

De ondergang van het Romeinse Rijk was een kwestie van geleidelijkheid én abrupte schokken. Trier is de uitgelezen plaats voor een expositie hierover.

Van boven naar beneden: vergulde vingers van een keizersbeeld, een mozaïek met de tekst *Pax Aeclesiae Catholicae Semper* en Romeinse ruïnes op een schilderij van Herman Postma (1536).

spreekt uit een grimmige reeks objecten. Natuurlijk zijn er helmen, zwaarden en andere steekwapens. Een plastische herinnering aan de grensoorlogen die het rijk plaagden is een bijna gekleefde schedel, die lijkt te grijnzen over zijn eigen ongeluk op het slagveld. De onfortuinlijke eigenaar sneefde ergens in de Donau-regio, waarschijnlijk in de onophoudelijke confrontaties tussen het laat-Romeinse leger en aandringende 'barbaarse' groepen.

Met het zwaard of de bijl

Ook het christendom kwam soms met het zwaard, of de bijl. Een mooie marmeren kop van Aphrodite is mismaakt door een weggeslagen neus, de liefdesgodin kreeg onverbiddelelijk een christelijk kruis in haar voorhoofd gehakt. Van een andere buste zijn de gelaatstreken geheel weggebeiteld, om plaats te maken voor het kruis. Het nieuwe geloof was niet altijd het werk van zachte krachten, al wordt de schaal van de beeldenstorm overdreven door auteurs die een parallel met latere iconoclasten zoals de Taliban onweerstaanbaar vinden.

Onderling was het evenmin pais en vree in de kerk. Een van de pronkstukken op de tentoonstelling is een mozaïek met de tekst *Pax Aeclesiae Catholicae Semper* (eeuwige katholieke vrede). De marmeren schijf uit Noord-Afrika lijkt eerder een bezwering of oproep dan een vredige vaststelling. Geen wonder, er woedde daar in de vierde eeuw een hardnekkige strijd over de vraag of gelovigen die Christus tijdens eerdere vervolgingen hadden verlochend weer tot de kerk mochten worden toegelaten. De bekeerde keizer Constantijn (306-337) deed een vergeefse poging de onrust te bezweren.

En dan is er een grillige, bijna abstracte klomp gesmolten munten. Of eigenlijk zeven zwarte klompjes, uit een Romeinse basiliek. Hoogstwaarschijnlijk zijn ze verbrand tijdens de plundering van de stad in 410 door de troepen van Alarik. Die werd legendarisch als barbaarse aanvoerder van de Goten, maar was ook *magister militum* in het Romeinse leger en kwam mogelijk halen waar hij recht op dacht te hebben; tekenend voor de ambivalente werkelijkheid van de late Oudheid, waar de expositie een open oog voor heeft.

Een Duitse specialiteit

Trier is de uitgelezen plaats voor deze tentoonstelling. Niet alleen is denken over ondergang een Duitse specialiteit, de stad zelf is gedrenkt in Romeinse historie. Gesticht onder keizer Augustus (27 v.Chr. -19 n.Chr.) was Treveris, naar verluidd de oudste stad in Duitsland, een regionale hoofdstad en keizerlijke residentie. Van die glorie tijd getuigen de monumentale, zwarte stadspoort, de basiliek en thermen van Constantijn en een groen overwoekerd amfitheater dat ooit plaats bood aan 18.000 bezoekers.

Wie uit het Landesmuseum het daglicht instapt, kan door naar die Romeinse resten. Of naar twee kleinere musea die ook aan de expositie meedoen: dat van de Domkerk, met indrukwekkende mozaïeken uit de tijd van Constantijn, en het Simeonmuseum voor de stadsgeschiedenis, direct naast de zwarte poort. Om de hoek gaat het standbeeld van Karl Marx een blokje om. Voor de naamgever van het marxisme, geboren in Trier, was de ondergang van het rijk een kwestie van klassenstrijd - met weinig ambivalentie.

Der Untergang des Römischen Reiches

Trier, tot 27 november 2022. In het Rheinisches Landesmuseum, het Museum am Dom en het Stadtmuseum Simeonstift Trier. Combinatie-ticket voor alle drie: 22 euro.